

KARMA EKONOMİ, PLANLAMA VE BÜYÜMEYE" İLİŞKİN BAZI YANILGILAR ÜZERİNE

Doç. Dr. Beşir HAMİTOĞULLARI

GİRİŞ

Türkiye'yi kuşatan ekonomik sorunların oluşturduğu ağır bunalım, ekonomik gelişmenin yetersiz kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. 1980 yılında Türkiye'nin dış satışlarının tümü, ülkenin sadece petrol ithalatına yetmeyeceğinden endişe edilmektedir (günümüzün fiyatları bazında, petrol için, toplam 3,5 milyar dolar gerekecektir).

Çağımızın şansı sayılmak gereken gelişme olgusundan, Türkiye'nin yeterince yararlandığı söylenebilir mi? Çağımız, gelişme çağıdır, bilinçlenme çağıdır. Geçmişin duraganlıklarından, sıyrılmak gerekir. Hızlı bir dönüşüm süreçleri, geleneksel yapıları inanılmaz bir tarzda değiştirmektedir. Gelişme ve bunalım, artık içi içe girmiştir. Açıkça kabul edilmelidir ki, değişme ve gelişmelere zaman zaman muhatap olmak değil; tersine, değişmekte ve dönüşmekte olan yapılarda ve uluslararası ilişkiler ortamlarında, yaşamağa ve hareket etmeğe alışmak gerekir. Çağdaş yaşama ritmine ayak uydurmak gerekir.

Çağdaş gelişme düzlemine, çağdaş bilinçlenme kapasitesi ile giremeyen uluslar, değişim ve dönüşümün hızlı ritmine de ayak uyduramamaktadırlar. Tarihin hiçbir döneminde insanlar ve uluslar, yüzyılımızdaki kadar, kendi alın yazgılarını belirleme ve yaratıcı optimizme yolları açma olanaklarına sahip olamamışlardır.

Bu olanaklardan yararlanabilmenin koşulları arasında, gerçekleri yeterince algılayabilmek ve büyük yanılgılara kapılmamak, en önde gelmektedir. Özellikle, entellektüel gücün ideolojik yabancılaşmalarda tutuklanmaması, yaratıcı güçlerin susturulmaması gerekmektedir. Bu nedenlerle Karma Ekonomiye, ekonomik gelişme ve Planlamaya ilişkin, bazı yanılgılar üzerinde düşüncelerimizi belirtmeğe çalışacağım. (*)

(*) Türkiye Ekonomi Kurumunun, 7 Kasım 1979 tarihinde düzenlediği Türkiye Ekonomisi konusundaki Sempozyuma sunulmuş bir tebliğdir.

I. *Ekonomik Gelişmenin Hangi Aşamasındadır Türkiye?*

- Türkiye sahip olduğu ekonomik potansiyellere görece, yeterince gelişmemiştir.
- Türkiye, ulusal toplam ihtiyaçları oluşturan çeşitli talepleri yeterince karşılayamamakta ve doyuramamaktadır.
- Türkiye, gelişmiş diğer ülkelere görece, az gelişmiş sayılmaktadır.

Nitekim ülkemiz OECD'nin son araştırmalarından birine göre, kişi başına düşen Gayrisafi Milli Hasıla oranlamasında en sonlarda yer almaktadır :

İsviçre	9.349 Dolar
İsveç	9.009 >
Kanada	8.096 >
A.B.D.	7.863 >
Norveç	7.404 >
Danimarka	7.374 >
Lüksemburg	6.944 >
Avustralya	6.752 >
Fransa	6.512 >
Yunanistan	2.559 >
Portekiz	1.628 >
TÜRKİYE	1.007 >

Yine Dünya Bankası'nın "1978 World Bank Atlas", adı altında yayınlanan raporuna göre, "refah sıralamasında yer alan 124 ülke arasında, 52'nci sırada yer almaktadır. Yine aynı Bankanın 1979 yılı "Dünya Gelişme Raporu'na göre" orta gelirli 55 ülke arasında ve yarı sanayileşmiş 16 ülke arasında, yer almaktadır.

Yukarıda kısaca anılan veriler, ülkemizin uluslararası gelişme karşılaştırmalarında da yeterince kalkınmamış olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bunun temel nedenlerinin önünde, ülkenin sahip olduğu tüm olanakları yeterince harekete geçirebilecek bir örgütlenme biçimi, bir planlama yöntemi ve gelişme modellerinin oluşturulup, uygulanamamış olması gelmektedir. Bu sonuç, yarım yüzyıldan beri uygulanmakta olan iktisadi sistemin, yetersizliğini de, bunalmını da; gün ışığına çıkarmaktadır. Sistem ile ilgili başarısızlığı, bu noktada, *sistem seçimi bakımından değil (teorik tercih), yürürlükteki sistemin uygulama çerçevesi içinde, tartışmak durumunda olacağız.*

Planlı Karma Ekonominin İşleyişi ve Ekonomik Gelişme Sempozyumunda, yürürlükteki sistemin söz konusu edilmesi gerekiyor.

Türkiye'deki uygulamalar bu sistemin başarılı olduğunu söylemeğe yetmemektedir. Bunun başlıca nedenlerini iki kısımda toplamak olanaklıdır. İlki, Kapitalist ekonominin niteliğinden kaynaklanmakta, ikincisi Türkiye'de uygulanan ve anlaşılan modelindeki yanlış ve tutarsızlıklardan gelmektedir. Bunun için söz konusu bu anlayış ve uygulama yanlışlarına değinmekte zorunluluk bulunmaktadır.

II. Kapitalist Karma Ekonomiye İlişkin Yanılgılar

Kapitalist Sistemin evrim kıvrımlarında, Karma Ekonomi aşaması ve "Modeline" nasıl geliştiğini ve bu Modelin teorik, pratik temellerini, bu kısa inceleme ve tartışma çerçevesinde ayrıntıları ile anlatmak, elbette olanaksızdır.

Şunu hemen belirtelimki, "Karma Ekonomi", Sosyalist ve Kapitalist sistemler dışında kalan, bağımsız-özerk, üçüncü bir sistem değildir.

Ayrıca Türkiye gibi henüz yeterince gelişmemiş ve siyasal rejim olarak "Demokrasiyi" tercih eden ülkelerin kalkınmasını, en iyi tarzda sağlayabilen bir sistem olduğu savı da, oldukça keyfi ve gerçeklere uymayan bir yakıştırmaadır.

Çünkü, iddiaların tersine "Karma Ekonomi", aslında yüksek düzeyde sanayileşerek gelişmiş ve Demokrasiyi üretebilmiş Batı ülkelerinin modelidir sistemidir. Ve Liberal Kapitalist Sistemin yapısında oluşan bir değişim ve dönüşüm sürecinin değişen dünyaya eklenmesi sonucunda, doğan Müdahaleci Kapitalizmin bir aşamasıdır. Ve ancak Kamu ile Özel Sektörün güçlü olduğu ülkelerde ortaya çıkmakta, tutarlı ve etkin işleyebilmekte ve yürümektedir. Bu ülkelerde güçlü Devlet ve aygıtları ile, ideolojisi sayesinde dolaylı ve doğrudan oluşan yöntemlerle örülen bir eşgüdümün ağırları, anılan sektörleri ayrı, ayrı kuşattığı gibi, sektörler arası işbirliğini de etkin ve verimli sağlayabilmektedir.

Kapitalist Karma Ekonomi Modeli içinde bulunan Türkiye'nin kanımca bu noktada önemli zaafı bulunmaktadır. Bu uzantıda ikinci önemli yanlış, sistemin saptanması ve yorumu ile ilgilidir.

Bağımsız ve üçüncü bir sistemmiş gibi ele alındığı ve öyle sunulup anlaşıldığı için, modelin yapısal yönü karanlıkta kalmakta, tutarlılığı sağlanamamakta ve işleyişini başarıya götüreceği temel di-

rek olan *ikili sektörler de güçlenememektedir*. Genellikle adı ve içeriği bütüncül bir Modelin tutarlı etkinliği içinde aydınlığa kavuşturulmadığı için (resmi ideoloji olarak) bu Model, ülkenin sahip olduğu tüm ekonomik varlığı, sarmamakta ve yeterince değerlendirip işletmemektedir. Bir piyasa ekonomisinde Planlama olgusu, sistemin aydınlığa çıkarılamamış felsefesi ve uygulaması ile bütünleştirilememiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan beri, kimi dönemlerde Özel Kesime, kimi dönemlerde Kamusal Kesime, öncelik ve ağırlığı veren politikaların sonuçlarında ve kargaşasında Sistem ve Model sapmaları, her iki kesimi birlikte, bir diğeri eksikliklerini, yetersizliklerini ve dar boğazlarını giderecek ve destekleyecek tarz ve nitelikteki bir eşgüdümün aracılığı ile, ekonomik gelişmeyi sürükleyecek bir lokomotif haline getirememiştir. Kapitalist Karma Ekonominin iki temel direği ve dinamiğini oluşturan Kamusal ve Özel Kesim arasında, bir diğeri destekleme ve bütünleme yerine, bir diğeri ile çatışma, bir diğeri gücünü azaltma ve köstekleme söz konusudur. *Sektörler arası ilişkiler demetini verimli ve başarılı bir tarzda oluşturamayan yaklaşım ve anlayış, teker teker sektörler içi alt boyutlara da yansımakta ve kendi içeriklerinde her sektör ayrı ayrı, gerekli işbirliği ve işbölümünden yoksun veya kopuk kalmaktadır*. Bu kopukluk ve dağınıklığa hem Özel Kesimde hem de Kamusal Ekonomik Kesimi oluşturan çeşitli birimlerde saptamak olanaklıdır. Söz gelimi Kamusal Kesimde bir K.İ.T. sorunsalı gibi, Özel Kesimde mefluç halde yaygın ve desteksiz, rehbersiz bir küçük ve orta özel kesim vardır.

Bu nedenlerle Kapitalist Karma Ekonomi Modeli çerçevesini oluşturduğu iktisadi faaliyet ve ekonomik gelişmeyi yeterince kucaklayamamakta ve yönlendirememektedir. Başka dendiğinde ülkenin tüm ekonomik potansiyellerini harekete geçirebilecek, yaklaşımları, politikaları ve mekanizmaları oluşturamamaktadır. Bunun ana nedenleri arasında, Kapitalist Karma Ekonomi Sisteminin, (kullanıldığı tarzıyla) söylemek gerekirse "Karma Ekonominin", açıklıkla belirlenmemiş olmasıdır. Sistemin belirleyici yapısını yansıtan ana iki sektörün mefluç olması bundandır. Sosyo/ekonomik sistem olarak Kapitalist Karma Ekonomi, ne doktrini (ideoloji ve felsefesi) ne de yapıları (başlıca işleyiş mekanizmaları) ile tutarlı bir tarzda ortaya konulmamıştır.

Türkiye'de iktisadi sistemler uzmanı olmayan kimi düşünürlere eklenen kimi siyasal çevreler, bilerek veya bilmeyerek, "Karma Eko-

nomiyi." kapitalist ve sosyalist sistemler dışında, bağımsız, özerk bir üçüncü sistem gibi görmekte ve öyle göstermektedirler. Kimi başka çevreler de "Karma Ekonomiyi", bir geçici veya geçiş aşaması gibi görmeye ve göstermeye yatkın görünmektedirler. Çok sayıda örnekleri olan bu tutum ve yanılığılı yaklaşımlara, bir iki örnek verirsek; konu bu noktada daha bir açıklığa kavuşabilir (1).

"Hareket noktasında, güdümlü ekonomiye, müdahaleciliğe, refah ekonomisine dayanan karma ekonomi sistemi, teorik Kapitalizm ile Sosyalist sistem arasında yer alır. Fakat bu sistemden başka bir sisteme geçiş için aracı bir rol oynamayıp süreklilik gösteren bir sistemdir. (2)

"... Karma Ekonomi sistemi özel yatırımlar ve özel teşebbüs yanında kamu yatırımları ve kamu teşebbüslerinin de önemli bir yer işgal ettiği, ayrıca devletin ekonomik faaliyetlere çeşitli yönlerden müdahalelerde bulunduğu bir sistemdir" (3). "Karma ekonomi için yukarıda verilen basit tanım dahi bu sistemin sosyalist diktatörlüklerden kesin hatlarla ayrıldığını göstermeye yeter" (4). "... Karma ekonomi sisteminin halen kapitalist ülkelerdeki modern refah devleti uygulamalarından da çeşitli bakımlardan ayrıldığı açıktır" (5).

Yukarıda yer alan alıntılar, Kapitalist Karma Ekonominin, ne doktrini ve ne de yapısal özellikleri ve işleyişi ile bağdaşmamakta, dolayısı ile düşünce düzeyinde bir somutlaşma ve saydamlaşmadan yoksun bırakılan MODEL, doğal olarak uygulamada da açıklığa kavuşmamaktadır.

"Bazı kimseler, karma ekonomi sistemini, sosyalizme gidişte bir merhale olarak kabul etmektedirler" (6). Böylece, mekanizmaları açıklığa kavuşamayan, ilkeleri ve oyun kuralları belirlenemeyen, bir MODEL haline gelmektedir. Tutarlılığı kurulamamış ve gerçeklere uymayan böylesi bir model yaklaşımı içinde, iktisadi gelişmenin gerçekleşmesi elbette beklenmemelidir. Model aşamasında düşünülen

(1) Sempozyumun, sınırladığı sahife sayısı dolayısı ile örnekleri uzatmak olanaksızdır. Bu konuda daha geniş bilgi için (Karma Ekonomi hk. da) kitabımızı anımsatalım: Çağdaş İktisadi Sistemler (2. Baskı, Ank., 1978).

(2) Prof. Dr. Hasan Olalı: Türkiye'de Ekonomik Sistem Tartışmaları Karşısında Karma Ekonomi Sistemi, Siyasal Demokrasi, Sosyal Demokrasi, (Tebliğ), Türkiye Barolar Birliği Yayını, No: 20, Ank., 1975.

(3), (4), (5) Prof. Dr. Mükerrerem Hiç: Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye, İst., 1970 (sırası ile, Sh: 60, 61, 63).

(6) Prof. Hazım Atif Kuyucak: "Açık Oturum", Karma Ekonomide Planlama ve Gelişme, E.S.E.K., 1965, Sh: 158.

yanılığının neden olduğu kargaşa, doğal ve önlenmez olarak ekonomik gelişmeye de yansiyacak ve onu yaralayacaktır. Yine bu neden ile, ekonomik gelişmeyi gerçekleştirecek nitelikteki alt yapı ve ortamları yaratabilecek tutarlı ve etkin iktisadi politikalar da oluşmamaktadır.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız gibi, gerçek nitelendirilmesi olan Kapitalist Karma Ekonomi tarzında saptamamak, ve üçüncü yol ve özerk bir sistemmiş gibi sunmak, hem de çağdaş Müdahaleci Kapitalist ve Sosyalist Sistemden ayrılacak ve özerkleşecek tarzda sistemi ortaya koyamamak, içinden çıkılmaz bir kargaşa yaratmaktır. İlk önce sistem, kendini kuran yapılar ve rasyonel ilkeler üzerinde işletilememekte, sonra aksayan yanlarını, düzelterek kendini geliştirme olanaklarından, kendini üretme olanağından yoksun bırakılmaktadır.

Oysa Türkiye'de değişik tertipler içinde, sürekli Kapitalist Karma Ekonomi uygulanagelmıştır. 1932 yılına değin, liberal niteliği egemen olan (Özel Kesimin ağırlığında) tertip, bu tarihlerden 1938 yılına değin, bu "DEVLETÇİLİK" adı altında, Kamusal Ekonomik Kesime ağırlık veren bir diğer tertip ile sürdürülmüştür. 1961 yılından itibaren, Batı dünyasının uyguladığı "İHTİYARİ PLANLAMA", ek bir işleyiş mekanizması olarak devreye girmiş ve siyasal iktidarın rengine göre, Kamusal Kesimden Özel Kesime yönelen gel-gitler tarzında daha önce andığımız tertipler tekrarlanmıştır.

Bu arada "Karma Ekonomi" etrafındaki yanılığlarda birlikte tekrarlanıp sürdürülmüştür. Bu nedenlerle ülke yöneticilerinin ve uygulayıcıların düşünce ve uygulamalarında Kapitalist Karma Ekonomi esprisi yeterince yer almamıştır. Zamana, mekâna ve ülkelerin değişen yapılarına göre, kendini yeniden üreterek, yeni MODELLER halinde sürdürebilen Kapitalist Sistemin, çağdaş bir Modelinden başka bir şey olmayan "Kapitalist Karma Ekonomi", böylece, Sistem sınıflamasında ait olduğu yörüngeye oturtulamamıştır.

Bunun sonucunda, Devletin ekonomik yaşama yaptığı dolaylı ve doğrudan tüm müdahaleler de, gerçek niteliklerini içermekten yoksun bırakılmıştır. Kamusal Ekonomik Kesimi oluşturan, söz gelimi İktisadi Devlet Teşekkülleri, Türkiye'nin güncel gereksinimleri ve çağdaş gelişmelere göre, yeniden düzeltilip, geliştirilememesi gibi, Özel Kesim de, yeteri ölçülerde yönlendirilememiş, özendirilememiş, geliştirilip, denetlenememiştir. Ulusal ekonomi düzeyinde oluşan çelişkilerin vahim boyutlara ulaşması bundan değil midir? Üretimin

düşmesinde bu anlayışın ağırlığı yok mudur? Hele bir türlü durdurulamayan aşırı enflasyon, bu kargaşanın ve felç olmuş bir piyasanın sonucu değil midir? *Bu noktada elbette Devlet Müdahalelerine değil de söz konusu bu müdahalelerin biçim ve niteliğine karşı çıkmak, belki daha doğru olur.* Çünkü Türkiye'de yürürlükteki modelde DEVLET müdahalelerinden değil, etkin verimli ve rasyonel geliştirici olmayan müdahalelerden şikayet edilmelidir.

İktisadi gelişmeyi sağlıklı ve sürekli bir tarzda oluşturamayan sistem, kendi kendini de üretememektedir. İktisadi yapılar arasında oluşan çelişkiler, hukuki yapı, yönetim (idari) yapının bozulması, siyasi yapı ile ekonomik yapılar arasında gereken uyumun kurulamaması, SİSTEMİN BUNALDIĞINI göstermektedir. Türkiye'nin yaşamakta olduğu yakıcı bunalımın kaynaklarını, uluslararası ekonomik ilişkiler alanında yer alan diğer öğelerle birlikte bu alanda da aranmalı ve düzeltimler ona göre oluşturulmalıdır.

Somut açıdan sistem açıklığa kavuşturulamayınca, doğrudan ve dolaylı çeşitli araçlar ve örgütler kullanarak işleten DEVLET MÜDAHALELERİ, kısa ve uzun süreli ekonomik sorunları, sararak verimli çözümlere kavuşturamamaktadır. Çağdaş özellik ve gereksinmelerle bağdaşacak tarzda geliştirilememektedir. Ve en önemlisi ekonomik gelişme ve kalkınmayı yeterince gerçekleştiremeyen vahşi büyüme tiplerinin egemenliğine girmektedir. Burada ayrıca ulusal ekonomiyi kuran başlıca iki temel sektörü tüm boyutları ile, geliştirip, tüm iktisadi kaynakları rasyonel bir tarzda harekete geçiremeyen bu kargaşa ve açıklıktan yoksun, tutarlılıktan yoksun anlayış ve mekanizmalar ekonomik büyüme hızını, istikrarsızlaştırarak, yavaşlatmakta ve oranını düşürmektedir.

İşleyiş mekanizmalarını göz önüne alarak, bir nitelendirme yapmak gerekirse, planlanarak örgütlenmiş piyasa ekonomisi olan Kapitalist Karma Ekonomi, teorisi ve pratiğini, kavranmaz, algılanamaz ve sonuçta uygulanamaz hale getiren saptırıcı yaklaşım ve tanımlamalar, SİSTEMİ, tutarlılığı ve rasyonelliğinden yoksun bırakarak yaralamaktadır. Bu uzantıda sistemin yapıları (çerçevesel yapılarla işleyiş yapıları), politikaları, oyun kuralları ve ilkeleri ile birlikte kavramak, oluşturmak veya uygulamak olanaksızlaşmaktadır. Sistemin tutarsızlıkları yanında, dondurulmuşluğu ve rasyonellikten uzaklaşmasını, bu tutumda aramak gerekir. Yine bu uzantılarda devletin sorumluluğu, kamusal ekonomi kesimin sorumluluğu ile temel işlevleri gibi Özel Kesimin sorumlulukları ve çağdaş işlevleri de somutlaşarak, saydamlaşarak aydınlığa çıkarılamamakta ve tüm bu

nedenlerle ekonominin tüm yönetimi aksamaktadır. Bu gün, Türkiye'nin yürürlükteki Kapitalist Karma Ekonomi sisteminin temel sorununu, sektörel düzeyde, özel veya kamusal kesimlerin pay oranları değil, sistemin yörüngesine girerek, karşılıklı, bütünleştirici ve ekonomiyi geliştirici doğrultularda, tutarlı bir bütün oluşturabilmeleridir.

III. Planlama ve Plana İlişkin Yanılgılar

Kapitalist Karma Ekonominin işleyiş yapıları, başlıca piyasa mekanizmalarına, Liberal Kapitalizmden farklı olarak PLANLAMA aygıtı eklenmektedir. İhtiyari (İndicative) niteliğindeki planlar, devletin iktisadi yaşama yaptığı tüm müdahalelerin sürekli bir veri haline gelmiş olduğunu göstermesi yanında, bunların keyfilikten arınarak, daha bilimsel, tutarlı ve verimli politikalar halinde oluşturulup, uygulanmasına olanak vermektedir. Planlama ve Planın varlığı ayrıca, tüm iktisadi kaynakların, savurganlıklara yol açmadan, en rasyonel bir tarzda, ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarları (denge ve uyumları) sağlayacak, bunalımları oluşturup, besliyecek çelişkileri engellemek ve ekonomik gelişmeyi, en hızlı oranlarda sürekli bir süreç içinde gerçekleştirebilme isteği ve umutlarını yansıtmaktadır. Böylece planlama ve planlar, sadece ve yalnız piyasa mekanizmalarının düzenleyiciliğine terkedilmiş bulunan ekonomik faaliyetlerin yetersizliğini gidererek, etkisini ve gücünü büyüten bir işlev yüklenmekte, sosyal olguların, ekonomik olgularla bütünleşmelerine olanak vermektedir. Böylece ekonomik yaşam, rastlantıların ve keyfi, gelişigüzel gayretlerin güdümünden, insan aklı ve özlemlerinin egemenliği altına girmektedir.

Bu kısa saptama ve yorum, Kapitalist Karma Ekonomide Planlamanın, ancak, içinde uygulandığı ekonomik sistemin, esprisi ve yapıları ile uyumlu olduğu ve bütünleşebildiği ölçülerde başarıya gidebileceğini göstermektedir. Çünkü unutmamak gerekir ki, Planla-ekonomik boyutlar yanında, siyasal, sosyal, yönetsel boyutları da ma işlevi, sayısal basit teknikler ve denklemlerle sınırlanmayan, ekonomik boyutlar yanında, siyasal, sosyal, yönetsel boyutları da bulunan çok geniş olgularla çevrilidir.

İşleyiş yapısındaki işlevi planlamayı, işbirliği ve eşgüdümün dorukta yer alan bir aygıtı haline getirmektedir. Siyasal rejim olarak DEMOKRASİ'ye oturan Kapitalist Karma Ekonomi'de Planların hazırlığı ve uygulanması, başarılarının dinamiklerinden birini, ekonomiyi kuran tüm birimlerin (Kamusal, Özel) ve örgütlü halk yığınla-

rının (Sendikalar, mesleki kuruluşlar v.b., gibi), Planların hazırlanması ve uygulanmasına verimli ve aktif bir tarzda katılmalarına olanak vermesidir.

Böylesi bir demokratik etkin katılmanın, sağlayabildiği işbirliği ve eşgüdüm olmadan, Planların saptadığı hedeflerle, onları gerçekleştirebilecek araçlar arasındaki tutarlılığı sağlamak güçleşmektedir.

Türkiye'de planlama deneyiminin başarılı olup olmadığına geçmeden önce, yukarıdaki düşüncelerimizi, yörüngesindeki rayına oturtmak üzere, kapitalist ülkelerde planlama'nın doğuşuna kısaca göz atmakta yarar olabilir.

A) Kapitalist Planlamanın Doğuşuna Bir Bakış

Endikatif (ihtiyari, yol gösterici planlama da denilebilmektedir), Planlama, Kapitalist üretim biçiminin, özel ve anlamlı bir anında, ekonomiyi düzenleyen yeni aygıtlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. (7)

(7) Planlama ve planlar üzerine, anmamız olanaklı bine yakın, kitap, incelemeden bir kaçını, burada belirtmekle yetinelim :

- M. Adelson : "Sur l'avenir de la planification", Bulletin S.E.D.E.I.S., 930, Supplement Futuribles, 101, 1.Oct.1965: 1-17.
- J.H. Adler : Plan, projets et priorité", Finances et Développement, sept, 1964: 86-93.
- P.H. Ady; Worswick, G.D.N.: The British Economy in the nineteentifties. Oxford, Clarendon Press. 1962.
- J.M. Albertini : Les Rouages de l'economie national. Paris, 1960.
- " : "Note pour l'etude de la planification capitaliste", Economie et Humanisme, 15 (100), Nov.-déc. 1956: 528-536.
- " : "Planification capitaliste et monde moderne", Economie et Humanisme, 17 (111), mai-juin 1958: 5-15.
- P. Bauchet : La planification française. Quinze ans d'Expérience, Paris, Ed. du Seuil, 1962.
- " : Propriété publique et planification. Paris, Ed. Cujas, 1962.
- F. Baudhuin : "Planning et programmation", Revue de Science Economique 36 (127), Sept. 1961: 143-160.
- W. Beckerman : The British economy in 1975. Cambridge, Cambridge University Press, 1965.
- M. Bedford : American goverment and the economy. London, Macmillan, 1965.

XIX'ncü yüz yılın kapitalist ekonomisi, herşeyden önce PİYASA MEKANİZMALARININ "ex post", düzenlemesinin egemenliğinde idi. Piyasanın bu DÜZENLEYİCİLİK rolü, biri diğerinden bağımsız çok sayıdaki üreticinin, piyasanın niteliğini değiştirmeye yetmeyen nite-likteki kararlarına bir veri gibi dayanıyordu.

Kapitalist yoğunlaşma ve tekellerin - oligopollerin oluşması ve doğurdukları sonuçlar, Kapitalizmin bu nesnel düzenleyicilik temelini, alt-üst etti. Bu demek değildi ki, piyasa işlevini bütünü ile yitirdi ve rekabet bütünü ile ortadan kalktı. Fakat bunun anlamı şu idiki, Piyasanın işlevleri, artık daha karmaşık bir tarzda işleme-ğe yöneltmiştir. Çünkü, artık rekabet farklı aşamalarda oluşmak-

-
- J. Bérard : "Conflits et choix dans l'élaboration de la politique économique", Revue économique (Paris), 13 (5), sept. 1963, 701-735.
 - " " : "Le Marché commun européen et l'avenir de la planification française", Revue économique (Paris), 15 (5), Sept. 1964, 756-784.
 - A.A. Berle : La Réorganisation de l'économie américaine. Paris, PUF. 1965.
 - P. Bernard : "La Planification macro-économique en France", Economie (Tilburg), 30 (3), déc. 1965: 117-132.
 - C. Bettelheim : Les Origines historique des plans quinquennaux, Paris, 1939.
 - P.J. Bjerve : "Controle économique et planification en Norvège", pp, 23-50. La Planification en cinq pays de l'Europe occidentale et orientale, Paris, I.U.E.E., de Turin, 1962.
 - A. Bonnichon : "Planification démocratique", Etudes, Paris, 313 (6), Juin, 1962 : 289-299.
 - B. Cazes : "Les progrès récents de la planification dans l'Europe occidentale", B.L.I.A.F., 17, Juin, 1962: 11-22.
 - C. Gruson : Renaissance du plan, Ed., du Seuil, 1971.
 - J. Vergeot : Les Plans Dans le Monde, Ed., France-Empire, 1970.
 - J.P. Delilez : La Planification Dans Les Pays d'Economie Capitaliste, Paris. Ed., Mouton-La Haye, 1968.
 - P. Massé : Histoire, méthode et doctrine de la planification français, Paris, La Documentation française, 1962.
 - " " : "L'Europe et l'idée de programmation économique", Revue du Marché Commun 55, Fév. 1963: 49-55.
 - " " : Le Plan ou l'anti-hasard, Paris, Gallimard, 1965.
 - J. Tinbergen : La Planification, l'Univers des Connaissances (Hachete), Paris, 1967.
 - " " : Central planning. New haven-London, Yale University Press, 1964.

tadır. Özellikle bazı ürünler piyasasında, o da, bunların fiyatları aracılığı ile (zaten bu fiyatlar giderek maliyetlerle olan bağılıklarını koparmağa başlamışlardı), kısmen uygulanıyordu. Sermaye piyasasında da rekabet, artık çok az işliyordu. Çünkü göreceli olarak, mali piyasaların ve kurumsal finansman biçimlerinin gelişmesinin, zayıflayıp çöktüğüne tanık olunmakta idi (otofinansman, Bankaların büyüyen rolleri, Mali Kurumlar ve Devlet). Bütün bunlar, sonuç olarak, kâr-kazanç oranı aracılığı ile, oluşan düzenleyiciliği sarsıyordu. Kapitalist piyasanın biçim değiştirmesi, üretimin çeşitli dallarında ki, kâr-kazançları eşitlemeyi gerçekleştirmeye yönelik mekanizmaları, yıkıyordu.

Diğer yandan üretici firmalar, ancak, istisnai olarak karşı karşıya gelmekteydiler. Çünkü en önemli olanları, söz gelimi çok uluslu, sanayi ve mali grupların içine girmekteydiler. Böylece bu gruplar düzeyinde ancak REKABET işlemeğe başladı ki, böylelikle global ekonomi ve genel piyasa üzerine kesin bir etki oluşturmağa başladı. Söz konusu bu rekabet, genellikle son derece karmaşık güçlerin yörüngelerinde oluşan karşılmalarda, kendini gösteriyordu. Öyle bir karşılaşma, günümüzde formel olarak stratejik oyunlar tarzında algılanmaktadır. Kimi zaman FİYAT, kimi zaman YATIRIMLAR, kimi zaman REKLAM ve kimi zaman da BİLİMSEL ve TEKNİK araştırmalar biçiminde yansımaktadır. Böylece piyasa açısından, hatta kaynakların ekonomik kullanılması bakımından rasyonel sayılamayacak bazı yatırımların yapıldığı görülmektedir. Burada hedeflenen şey, rakip firma veya grupların bazı dal ve alanlara girişini, bu tür yatırımlar aracılığı ile engellemektedir. Bu tür yatırımlara İŞGALCİ YATIRIMLAR demenin yerindeligi açıktır. Bu koşullarda, fiyatlar arttı, bir veri olmaktan çıkmaktadır, çünkü kimi sanayi ve mali dallar için, talep üzerinde, mali akımlar ve benzer diğer olgular üzerinde ETKİ YAPILABİLEN, bir araç haline getirilmektedir. Doğaldır ki, böylesi bir eylemin fiili sonucu, beklenenden de çok farklı olabilmektedir.

Kapitalist ekonominin bu değişim ve dönüşümleri, sistemi daha saydam ve istikrarlı yapmaya değil, tam tersine daha opak (saydam olmayan) ve dengesiz yapacak sonuçlar ve bunalımlar oluşturmuştur. Öylesine ki, teknik ve ekonomik nedenlerle, yatırımların asgari merdiveni bile, büyüme dışında kalamamıştır. Bu nedenle karar ve davranışın sosyal etkisi ve yansımaları, günümüzde daha da büyümekte ve bir çok previzyonu (öngörmeleri), alt üst edecek nitelikler taşımaktadır.

İşte kısaca belirtmeğe çalıştığımız bu çerçevelerin çizdiği ortamlar içinde, ekonominin global düzenleme zorunluluğunu gün ışığına çıkardı ki, Endikatif Planlamanın değişik biçimleri, anılan zorunluluğun özel yansımaları olarak kabul edilmelidir. Bu düzenlemenin etkileri, hiç kuşkusuz, Kapitalist Karma bir Ekonomide her iki kesimin özel çıkarları, güçleri ve eşgüdüm olanakları ile sınırlanmaktadır.

Kapitalist Planlamanın doğuşunu bir başka açıdan, evrim çizgisinde, PLANLARIN TARİHSEL YÜKSELİŞLERİNİN bir sonucu gibi görmek de olanaklıdır. Liberal Kapitalizmin, REKABETÇİ aşamasında ayrı, ayrı her teşebbüsün içsel sınırlarında kalan ve her şirketin öznel amaçları için düzenlenmekte ve PİYASANIN göstergelerine dayanan "MİKRO" planlar, daha sonra sistemli bir tarzda, kartellerin, sanayi ve mali grupların aşamalarında daha genişleyerek oluşmağa, Devlet ve devletlerarası aşamalara çıkmağa başladı. Bu gelişme sonucundadır ki, "ÖZEL PLANLAMA", ile "DEVLET Plancılığı", arasındaki ilişkiler gün ışığına çıktı.

Kısaca anlalmki, Kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkardığı konjonktürel ve strüktürel bunalımlar karşısında (1929 ekonomik büyük bunalımı, II. Dünya Savaşı hazırlığı ve savaş sonrası yıkımların onarılması, aşırı hızlı ve sürekli enflasyon, ekonomik gelişmeyi hızlandırma, gelir dağılımına adalet getirme) karşısında PİYASA MEKANİZMALARININ, düzenleyicilik ve geliştirme güçlerinin yetersizliği de, endikatif planlama düzenlemesi veya benzer düzenleme sonuçları yaratan diğer düzenleme biçimlerinin hızlanmalarına yol ve yaklaşımları açtı.

B) Varoluş Felsefesi Yeterince Kavranmamış Bir Planlama Başarılı Olabilir mi?

Belirtmek gerekir ki, konjonktürel bunalımların bir kısmı, strüktürel değişmelere götürmüşlerdir. Böylece ekonominin genel düzenlemesinde başlıca ve tek önder rehber olan PİYASA AYGITLARI yerine ve yanına, eksik gücü bütünleyecek ve sağlığı çoğaltacak tarzda ve yönlerde PLANLAMANIN düzenleyiciliğinden oluşan çeşitli olgu ve mekanizmalar ortaya çıktı. Yalnız tüm bu gelişimler Kapitalist sistem ile bağdaşan niteliktedirler. Tüm bu gelişmeler sonucunda Kapitalist üretim biçiminin bütün pencerelerinde yetersizleşen Piyasanın düzenleyiciliğinin boşluğunu kapatmak üzere PLANLAMA, boy göstermeğe başlamıştır.

Yukarılarda değişik açılardan yapılan analizler, Endikatif Plan-

yeni güç odakları oluşturabilen nitelikleri, böylece yürürlükteki sistem ile bağdaştırılabilme koşuluna bağlı kalmaktadır. Bu tutarlılığın sağlanamadığı zamanlarda tersine piyasa aygıtları ile çatışabilmekte ve ters sonuçlar vermektedir.

Onbeş yılı aşkın denemeleri içinde Türkiye'de Planlamanın ve planların, yukarılarda yapılmışa çalışılan analiz aydınlığında değerlendirilmesi yapılırsa, düşünce düzeyindeki tutarsızlık, kolaylıkla somutlaşarak ortaya çıkmaktadır. Uygulama alanında ise, alınmış bulunan sonuçları ile yeterli saymak olanaklı mıdır? Özellikle belli süreler içinde kalan ve ulusal ekonominin uzun süreler bakımından gelişimini göz önüne alacak olursak, gerçekleşen kalkınmanın, ne hızını ve ne de oluşan gelişmenin niteliğini (yaşam biçimini), doyurucu bulmak olanaksızlaşmaktadır. Ayrıca ve daha önemli olarak, ülkenin iç ve dış ekonomik ve sosyal dengelerini kuramayan, kısaca bunalımları engelleyemeyen, gelişmeyi istikrara kavuşturamayan bir planlama... (8)

Uygulamanın daha somut boyutlarına incek olursak, Planlamanın, kendinden beklenen sonuçları getiremediği söylenebilir: Ülkenin sağlıklı bir sanayileşmesi gerçekleştirilebildi mi? Hiç değilse böylesi bir sanayileşme sürecine girilebildi mi? Yoksa kurulan her sanayi tesisi, ülkenin sağlıklı ve gerçek sanayileşmesinin önüne, aşılması gereken yeni ek engeller çıkaracak nitelikte mi oldu? İstihdam sorunları, kentleşme sorunları, üretim ve tüketim sorunları, dengeli bir çözüme bağlanabildi mi? Uzatmağa gerek yok. Günümüzün YAKICI EKONOMİK bunalımı, PETROLA BAĞIMLI ENERJİ VE ULAŞTIRMA (taşımacılık) MODELLERİNİ anımsamak, yeter. Ekonomik gelişmeyi ve sosyal dengeleri acımasız bir tarzda kemirerek aşındıran ve tüm ekonomiyi anarşinin dengesizliklerinde kısırlaştıran hızlı ve aşırı ENFLASYON'un (yılımızda % 70-80 oranlarında), sürekli bir veri haline gelmesi tek başına, ülkemizde PLANLAMAYA ne denli itibar edildiğini ve PLANLAMANIN ne denli etkili ve verimli olduğunu gösteren, somut bir göstergedir.

Planlama bir anlamda, ekonominin değişik sektörleri, üretim dalları ve ekonomi ile ilgili yapılar arasındaki karşılıklı ilişkilerin dengelerini kurarak sürdürmek, demektir. Ekonomide Planlamaya rağmen, anılan odaklarda uyumsuzluk ve dengesizlik, bunalıma dö-

(8) Vurgulamak gerekirken, kalkınmakta olan bir ülkede, planlamanın en önemli işlevlerinden biri, ekonomik büyümenin bunalım yaratabilecek çelişkilerini giderebilmektir.

nüşecek boyutlarda ise sadece bu olgu, PLANLAMANIN, hiç bir işlevini yapamaz tarzda, iflâs ettiğini göstermeye yeter.

Planlamayı değerlendirirken, kullanılması gereken iki temel ölçütten ilki, bizatihi planlarda belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı ile, söz konusu bu hedeflerin, ülkenin sahip olduğu potansiyellere göre yeterli olup olmadıklarıdır. Üzülerek, ancak belirtilebilir ki, bu iki ölçüte göre de Planları yeterli ve başarılı görmek olanaksızdır. Döviz dar boğazı yönü ile, YOKLUKLAR yönü ile ve uluslararası ekonomik ilişkilerimizin yönleri ve nitelikleri ile YAŞANMAKTA olan yakıcı bunalım ve ek olarak ülkemizin çökmekte olan eğitim sistemi ile YÖNETİM YAPISI (Devletin felç olması), bu başarısızlığın, somut göstergeleridir. Çünkü bu olgular, bu haykırıcı yakıcı yönleri ve çelişkileri ile, ancak PLANSIZ-PLANLAMASIZ bir ortama ve zamana LAYIK sonuçlardır.

Burada kimin suçlu olduğunu, Planlamanın mı, yoksa uygulayıcılar, yöneticiler mi, yoksa, siyasal iktidarlar mı? Bunlar, bir diğerine bağlı olgulardır ve sorumluluğun ortak olduğu da gözlerden uzak tutulmamalıdır. Olgunun uygulamada aksamasının bir felsefi yok mudur? Bunun düşünce düzeyinde, kaynaklandığı nedenler yok mudur? Bir diğerine bağlı ve bağımlı olgular karşısındayız.

Kısaca Planlama hazırlığı ve uygulaması ile aksak kalmıştır. Yürürlükteki sistemle, felsefe ve düşünce düzeyinde yapılmamış çalışmalar sonucunda, bütünleşemediği için, adeta karşıt bir güç etkisi yaratmış ve ulusal ekonomiyi savurganlıklardan kurtarmak bir yana, var olan potansiyellerin tümüne bile ulaşamamıştır.

● Ekonomik ve sosyal dönüşümleri bir diğeri ile bütünleştirecek uyumlu tarzda saramamış ve yönelmemiştir. Burada strüktürler üzerinde Planlamanın etkisinin kesin ve etkin olmadığı söylenebilir (gelişmenin ön koşulu yapısal değişiklikler).

● Fiyat politikaları, para ve banka politikaları üzerindeki etkisi çok sınırlı kalmıştır (hızlı enflasyon doğal bir durum almıştır).

● Gelir dağılımı politikaları üzerinde yeterince etkisi olmamıştır. Sosyal barışı eğemen kılacak bir sosyal adalet üretememiştir. Tersine toplumsal yapıdaki çelişkiler büyüyecek boyutlar eğilimi içine itilmiştir.

● İstihdam sorunu, çözülememiş, üretim odaklarında yönetime verimi ve üretimi çoğaltacak ortamlar ve YÖNETİME-SORUMLULUĞA katılma, yeterince sağlanamamıştır.

● Toplam ihracat yeteri boyutlarda çoğaltılamadığı ve Turizm gibi tarımsal kesime dayalı gıda sanayii gibi istikbal vadeden sektörler, özgür yaklaşımların aracılığında ele alınmadığı için döviz girdileri, döviz dar boğazını aşabilecek bir düzeye çıkarılamamıştır. Bu listeyi uzatmak olanaklıdır. Ama buna gerek olmadığını sanıyorum. Verilen örnekler, konuyu aydınlığa çıkarmaya yeterlidir. Bu noktada bu başarısızlığın asal nedenleri, konumuzla ilişkili olarak, şöyle özetlenebilir.

Kapitalist Karma Ekonominin, felsefe ve uygulamasının, yukarılarda belirtmeye çalıştığımız gibi, ortaya konulmamış olmasıdır. Bu nedenle, Endikatif Planlamanın sunabildiği olanaklar, araçlardan yeteri ölçülerde yararlanılamamıştır. Esefle belirtmeli ki, kimi doktrin ve ideolojilerin aşırı etkilerinde koşullanan çevreler, kimseler ve yaklaşımlar, ne Kapitalist Karma Ekonomiyi gerçek nitelikleri ile, yapısı ve işleyişi ile, ne de, Endikatif Planlamanın felsefesi ve hedefleri ile, açıklıkla ortaya konamamıştır. Açıklıkla bilinmeyen bir olgu, nasıl başarı ile uygulanabilir?

III. İKTİSADİ GELİŞMEYİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK GEREKİYOR

(VAHŞİ BÜYÜME TİPLERİNDEN İNSANCIL BÜYÜME MODELLERİNE)

İktisadi Gelişme, İktisadi Kalkınma ve İktisadi Büyüme ile ilgili düşünce, model ve ideolojiler, genellikle gelişmiş ülkelerce hazırlanmaktadır. Ekonomik emperyalizmlere öncülük ve ortam hazırlayarak, onu sonsuzlaştırmak işlevleri ile yüklü bulunan KÜLTÜR EMPERYALİZMLERİ aracılığı ile, teknolojinin diğer alanlarında olduğu gibi, bilimsel bilgi uzantılarında da, yukarıda anılan olgular, hazır reçeteler halinde gelişmek özlemi içinde bulunan ülkelere, ihraç edilmektedir.

Günümüz Türkiye'sinin ne denli yoğun bir ideolojik bombardıman altında bulunduğunu anımsarsak, yukarıda anılan Kültür emperyalizminin, önemini daha iyi algılayıp, değerlendirebilmek, olanak içine girer.

Bu noktada belirtilmesi konumuzla ilişkili olarak önemli olan nokta Türkiye'nin uygulamaya çalıştığı gelişme-büyüme teorilerinin, gelişmiş Batı ülkeleri için hazırlanmış olduklarının saptanmasıdır. Bu demektirki, belli ülkelerin yapıları, ortamları ve özellikleri için hazırlanmış modellerin ithali söz konusudur. Bu aşamada, söz ko-

nusu modelleri doğuran ülkelerle, ithal eden ülkeler arasındaki farklar kadar, bunların uyarlanmaları gerekir. *Bu teorilerin yeterince anlaşılmaları aşamalarında yanılıklar ve hatalar yapılabilir, bunların seçimlerinde yanılıklara düşülebilir. Bir de uygulama alanında ortaya çıkabilecek uyumsuzlukların ve yanılıkların eklenmesi ile, ithal malı modeller, ulusal özellikler, olanaklar ve darboğazlarla çatışabilir. Bu varsayım, anılan teorilerin çok isabetli ve uygulanabilir nitelikte olmaları koşuluna bağlıdır.*

Oysa, günümüzde, Batı dünyası ile Doğu dünyasının uyguladığı büyüme ve gelişme modellerinin bir bunalım geçirdikleri ve tartışılmaya konu oldukları ve hatta reddedildikleri, ortaya çıkmıştır. İktisadi gelişme stratejileri ve modellerinin, bunalıma girmiş olması, gelişmiş ülkelerin düşünce-kültür bağımlılıkları nedeni ile, aktarma ve ithal malı gelişme reçeteleri, geri kalmış ülkelerin kalkınmalarını engelleyebilecek güçlükler yaratabilmektedirler.

Gayri Safi Milli Hasıla'yı çoğaltmak, büyütme, çağımızın tek tutkusu haline getirmiş bulunan tüketimi, lüks tüketimi, aşırı boyutlara yükselten, gelişmiş ülkeler, "KANSER" türü bir büyüme gerçekleştirmişlerdir. Buna rağmen, açık ve "nisbi" (göreceli), tipleri ile yoksulluğu tümü ile yenememişler, insancı bir yaşam biçimi ve mutluluk üreten bir REFAH, üretmemişlerdir. Kalkınmayı yeterince üretmeyen bu büyüme tiplerine VAHŞİ büyüme demek yerinde olur kanısındayız. Nitekim bu vahşi büyüme tipinin hem ulusal, hem de uluslararası alanlarda maliyetleri, son derece ağır olmuştur.

Gerçekleştirilebilen hızlı ekonomik gelişmeler, ülkeler içinde ve ülkelerarası adaletsizlikleri kimi zaman çekilmez sınırlara getirmiştir. Sosyal olguyu içermeyen, insancı öğelerden yoksun büyüme tipleri, G.S.M.H.'yi çoğaltmayı başlıca hedef haline getirince, doğayı ve insanı, yaşamın niteliğini de bozacak tarzlarda, tahrip edip kötüleştirecek süreçler oluşturmıştır.

Ekonomik büyüme, gelişme ve kalkınma, yaşanan çağın en önde gelen tutkusudur. Fakat bu tutkuları gerçekleştirebilecek bilinç düzeyleri, ülkeler arasında farklı güç oranlarında oluşabilmektedir. Yukarıdaki üç ayrı kavramın bir diğeri ile bağlantılı yanlarına karşın, ayrı ayrı olguları belirtmektedirler. Yeterince gelişmemiş ülkelerde, bu konularda bile yeterli bir bilinç birikimi oluşmamıştır. *Farklılıkların ayrıntılı analizine burada giremeyeceğiz, şu kadarını belirtelimki BÜYÜME, oluşturulmuş bulunan bir yapının, ilke olarak genişlemesi ile ilgili NİCEL süreçlerle sınırlıdır. Oysa KALKINMA, bunun yanında ek olarak, NİTEL değişme ve gelişmeler getirebilen ve*

ekonomik yapılar dışında kalan ekonomik gelişme ile ilişkin tüm yapı ve olguları kucaklayarak bağdaştır yapan, daha geniş ve güç bir süreçtir. (9)

Bu nedenle her ekonomik büyüme, sürekli gelişmeye, ancak; dayalı bulunan ekonomik kalkınmayı, üretememektedir. Klasik ve modern büyüme teorileri, güncel olguları, toplumsal gereksinme ve ölçümleri, bireysel özgürlükleri ve ekolojik dengeleri, artık kucaklayamamakta ve doyuramamaktadırlar. Yaşamın anlamı ve niteliğini yükseltip, iyileştirmeyen bir gelir düzeyi yükselmesinin, büyük bir değeri bulunmamaktadır. Sonra GSMH'nın her büyümesi de, çok anlamlı olmayabilir.

Çünkü, GSMH, çok değişik tarzlarda büyüyebilir, büyütülebilir. Söz gelimi, araba üreten otomatik sanayi dalları, GSMH'yı büyütebildiği gibi, benzin tüketimini çoğaltan araba tıkanıklığı, trafik bozukluğu da, büyütülebilir. Araba kazaları da GSMH'yı çoğaltabilir. Çünkü, araba tamirini yaygınlaştırır, sanayi sitelerini genişletir ve ilaç, doktor gibi tedavi harcamalarını çoğaltır. Hele araba kazazedelerinin GSMH'yı arttırmalardaki katkıları, bu kazalarda canlarını yitirenlerden daha fazladır.

GSMH., toplu ulaşımın süresi ve tarifesine göre de çoğalır. Kentleşme ve sanayileşmenin yarattıkları çok boyutlu savurganlıklar, çevre kirlenmesi, ve zehirlenmesine karşın, yapılan ek harcamalar da, ormanların yıkımı ve yakılması yönündeki aşırı kesimler de, çoğaltabilir. Örnekleri daha fazla uzatmaya gerek yok. Önemli olan ekonomik büyümeyi belirten GSMH'nın çoğalışının, ekonomik gelişme süreçlerini uzun süreler bakımından kesintilere, dengesizliklere uğratmayacak niteliklerdeki sağlıklı kayaklara, ögelere ve çalışmalara dayanmasıdır. Bu nedenle sosyo ekonomik çerçevenin ve özellikle ekonomik gerçeği yansıtmada GSMH kavramının, içeriğinin niteliğine bakmadan ve onun bileşiklerini analiz etmeden, ne denli yanlış ve aldatıcı olduğunu gösteren, yukarıdaki örnek ve yoruma daha birçoklarını eklemek olanaklıdır.

Kısaca andığımız bu nedenlerle, hem ülkelerin gelişmelerini, saptarken, hem de ülkelerarası karşılaştırmaları yaparken, sadece büyüme hızlarına dayanmak, sağlıklı bir sonuca götürmeyebilir.

Her ne pahasına olursa olsun GSMH'yı büyütme, tutkusuna kapılmak, çağdaş dünyanın yaşadığı en büyük ekonomik komedyadır

(9) Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: D.F. Dowd, some issues of economic development and development planning. Journal of economic issues, 1987, V, I, No: 3, sh: 153.

(dramdır dememek için). Çünkü bu tür yaklaşımlar, ekonomik gelişme ve kalkınmaya giden sağlıklı yolları tıkayabilmektedir. Nitekim bu düşüncelerin Türkiye gibi yeterince gelişmemiş ülkelere yansımaları sonucunda da, iç ve ulusal kaynakların tümünün harekete, yerli ve özgün yaklaşım ve modeller oluşturularak, geçirilebilmesini engelleyebilmektedir. Uluslararası ekonomik ilişkileri yönlendiren DÜZENİ, elverişsiz bir duruma getirebilmektedir. Sadece dış borçlanmalarla, işin içinden çıkılamayacağını, İktisaden Az Gelişmiş Ülkelerin, deneyimleri göstermektedir. Nitekim, bu ülkelerin toplam Kamusal borçlarının tutarı, sürekli büyümektedir. "1970 yılında toplam 75 milyar dolar (10) olan bu borçlar, 1976 yılında 227 milyar dolara yükselmiştir." Kısır döngü devam etmektedir. Dünyanın borçlarının büyüyen yükü altında, borçlar giderek daha büyümektedir. (borçları ödeyebilmek için borçlanmak).

Şu sıralarda, eşine az rastlanır bir beşeri ekonomik dramı yaşamakta olan Kamboçya, yer yüzünün "sefalet" sinesinde, bir su damlasından başka bir şey değildir. Varlıklı ülkeler ile, çağımızın yoksul ülkeleri arasındaki gelişmişlik farkının, kalkması değil, azaltılması bile, ortalama bir yaşam süresi istemektedir.

Yine Dünya Bankasının raporuna göre (1978), gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyüme hızlarını iki katına çıkarmayı başarsalar bile, ve de sanayileşmiş ülkeler, bugünkü büyüme hızları düzeyinde kalsalar bile, gelirler arasındaki mutlak farkı gidermek için, en azından bir yüz yıla gereksinime bulunmaktadır. Çünkü iki grup, dünyanın sahip olduğu teknolojik temel ile, donatım ve gelişmelerin arasındaki farklılık, karşılaştırılmaz bir nitelik ve durumdadır.

Sadece ticari kâr ve kazancın bireysel veya grupsal güdümü ile yürütülen bir büyüme, kör, çarpık ve kısır bir büyümedir. İnsanın değerini, yaşamın-doğanın değerini sadece, piyasadaki değerine göre hesaplayan bir büyümedir. Otoriter ve bürokratik bir Diktatör-lüğün Devlet müdahalelerine göre oluşup uygulanan ve insanı, belli sloganlarda yansıyan hedeflerin gerçekleştirilmesinde basit ve önemsiz bir araç olarak gören büyüme tipleri de, gerçek ekonomik gelişmeyi oluşturabilecek insanı ve etkin boyutlardan yoksun kalmaktadırlar.

Gelişmenin, büyümenin bu geleneksel veya dogmatik model ve semaları, çözümüne katkıda buldukları sorunlardan, kimi zaman

(10) Dünya Bankası BIRD'in istatistiksel yayınları, World Debt Tables, Yayın, 1977 Washington, DC, 2 Eylül, 1977.

daha vahim sorunlar yaratabilmektedirler. Bu sorunlar, bunalım ve dramları yaratan sorunlardır.

Doğanın yaşam sunan öğelerinin yokedilişi, havanın soluk alınmaz bir hale gelmesi, çevrenin ve ilişkilerin kirlenmesi, denizlerin, göllerin, ırmakların zehirlenerek ölmesi, endüstriyel, kentsel, zehirleyicilerin yaygınlaşması, bu tür büyüme teorilerinin birer sonuçları, degiller midir?

Batı Dünyası son yıllarda bunalan bu teorilerin tartışmalarını yaparak, hiç değilse yarınları kurtarmağa çalışmaktadır. (11) İnsanlığı, karşıkarsıya bulunduğu evrensel boyuttaki tehlikenin ve tehdidin karşısında, vakit geç olmadan kurtarma ve korumanın zamanı gelmiştir. Türkiye gibi gelişmeye aday ülkeler, geçmişte kalan bu deneyimlerin derin bilincini algılayarak, artık uyanmak zorundadırlar.

Karşı çıkılması gereken olgu, bizatihi ekonomik gelişme değil onun VAHŞİ olan bazı biçimleridir. Üretimi ve geliri çoğaltırken, yaşam için en gerekli, en vazgeçilmez ve üretilerek çoğaltılması veya yenilenmesi olanaksız yaşamsal öğeleri yok etmeyen insancı bir ekonomik büyüme oluşurken, sağlıklı bir yaşamı daraltmayan, maddesel ve moral doyumları azaltmayan, bir ekonomik büyüme...

Kalkınmasız büyüme, adaletsiz büyüme ve vahşi büyüme yerine, insancıl büyüme modellerini, gelişmenin özgün ve yerli yöntemlerini (12) araştırmak ve oluşturup uygulamak gerekiyor.

Çağımızda ekonomik büyümenin en önemli yanı, sosyal adaletle ekonomik büyümeyi birlikte gerçekleştirecek, yol ve yöntemleri bulmaktır. (13)

İnsan ile doğa, insan ile insan, insan ile toplum, üretici güçler arasındaki tüm ilişkileri, barışçı, özgürlükçü, uyumlaşabilen, uzlaşabilen, bağdaşabilen dengeler getirebilen bir büyüme ve gelişme modeli, ancak ekonomik boyutlarla, sosyal boyutları kaynaştıracak dengeli bir yaşam sağlayabilir. Ancak, böylesi ortamlarda iktisadi, sosyal ve siyasal iktidarların, adaletli paylaşımı ve katılımlı, etkin verimli insancı YÖNETİMLER oluşturulabilir.

(11) Roma Klübünün Raporları, bkz., İlk Rapor: The Limits to the Growth, New York, Universe Books, 1972, İkinci Rapor: Stratégie Pour Demaine (Mihaljo Mesaroviç Eduard Pestel, Edit., Du Seuil, 1974.

(12) B. Hamitoğulları: "Kapitalist Toplumun Yarattığı Şoklar ve Roma Klübü", Prof. Dr. Mahmut Koloğlu'na 70'nci Yaş Armağanı'nda, Sh: 91-118, Ank., 1975.

(13) H. Chenery, M.S. Ahluwalia, C.L.B. Bell ve diğerleri: Redistribution With Growth, Londra, Oxford, University, Press, 1974.

Dış ülkelerde bile iflas etmiş model ve düşünceler karşısında, uyanık olmak ve aldatici görüntü ile ideolojik gizlemelerin tuzaklarına kapılmamak gerekir.

İnsanın insanı maliyetini, yaşamın insanı statüsünün maliyetini, gözönünden uzak tutmamak gerekir. Her insana, fiziksel ve zihinsel gelişme ve sağlıklı ruhi dengelere kavuşabilme olanakları ile, gerçekten özgür olabilme kapasitesini vermeyen bir ekonomik BÜYÜME ve GELİŞME, insanı kullanarak basit bit araç yapan VAHŞİ bir büyümedir.

“Kökü dışarda olan Modellerin ve tertiplerin yüzyıllardır yabancılaştırıcı bağımlılığında, sosyal ve insanlı temellerden yoksun olmasına rağmen tutuklanan ekonomik gelişme, Halk Sektörünün beşeri temellerinden yükselebilecek ANADOLUCU yerli bir Modelin kaldıraçları sayesinde bağımsızlığa kavuşabilir. Ulusalçı, bağımsız bu gelişme Modeli, kalkınmayı, sosyal, siyasal ve ekonomik temelleri ile kucaklayabileceğinden, insanı ve doğayı, tüketmeyen gerçek bir gelişmeye olanak verebilecektir. Halkçı boyutlardan alabileceği yeni güçlerden, iktisadi ve sosyal, yeni bir güç doğabilecektir.” (14)

Bu doğrultularda Türkiye'ye özgü, yerli ve ulusal yapılardan itibaren oluşup gelişen bir yaklaşım, düşünce düzeyinde dışa olan aşırı bağımlılıkların, oluşmasını engelleyebildiği derin bir bilincin sonuçlarında, ciddiyetle ve yaratıcı, inançlı bir entellektüel yaklaşımla ele alınıp, uygulanmadı.

Gelişmenin sosyal boyutunu içermeyen bir büyüme tipi, vahşi bir büyümedir. İnsanlar ÜRETİMİN FAKTÖRÜ olmaktan, AKTÖRÜ olmaya doğru yöneltilerek, getirilmelidir. Gelişme daha mutlu bir toplum tipi ve sağlıklı doğal çevreler oluşturabilmelidir. Ekonomik olgularla, sosyal olgular arasındaki çatışmayı, barışa dönüştürmek isteyen bir toplumda, toplumsal yaratıcılık, insanın insana, ancak, insanca yönelmesi sonunda, oluşabilmektedir.

İnsanın entellektüel gücünü, “hakikat” (gerçek), dışında aşabilecek bir güç, düşünemiyorum. Kökü dışarda olan ve Emperyalizmlerin öncüsü ideolojilerin, yabancılaştırıp tutuklayabildiği düşüncelerde, kurtarıcı, yaratıcı bir ENTELLEKTÜEL gücün oluşmasını da, çok olanaksız gördüğümüzü belirtmeliyiz.

(14) B. Hamitoğulları: Halk Sektörü'nün Anlamı, Doktrini ve Yapısı (Yeni ve Ulusal Kalkınma Modeli Olarak Halk Sektörü), Halk Sektörü Semineri, içinde, S: 20-83. Köy İşleri Bakanlığı Yayını, No: 224, Ank., 1974.